

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
DOI: 10.31455/asya.435415 / Number: 5, p. 37-43, Autumn2018

+II/+IU ve +sIz/+sUz EKLERİ TEMELİNDE CİNSİYET THE GENDER BASED ON +II/+IU and +sIz/+sUz SUFFIXES

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliř Tarihi /
Article Arrival Date
21.06.2018

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
27.08.2018

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2018

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Ali Çelik
Kırgızistan-Türkiye Manas
Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Türkoloji Anabilim Dalı,
Doktora Öğrencisi
alicelik1989@mynet.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-4963-1423>

Öz

Türkçede cinsiyet kategorisi bulunmamasına rağmen, bazı kelimeler üzerinden cinsiyet varlığı görülmektedir. Bu durum kendi biyolojik özelliklerinin temelinde ve dil bilgel ya da sözcüklüğü başta olmak üzere çeşitli biçimlerde olmaktadır.

İsimden isim yapım eklerinden olan +II/+IU eki varlığı, bulunmayı; +sIz/+sUz eki ise daha çok yokluğu, yetersizliği bildirmektedir. Bu yapım ekleri, bazı kelimelere eklenerek sanki belli bir cinsiyete ait olduğunu göstermektedir. Bu durum daha çok +II/+IU ve +sIz/+sUz i.i.y.e.'nin sıfat görevi üstlenmesinden kaynaklanmaktadır. +II/+IU ve +sIz/+sUz i.i.y.e. ile verilen örnekler, kesinlikle dil bilgel cinsiyetin Türkçede olduğunu kanıtlamamaktadır. Bu ekler, kelimeyi daha çok isim ve sıfat biçimine sokması nedeniyle cinsiyete bağlı olduğunu göstermektedir.

Bu makalede +II/+IU ve +sIz/+sUz i.i.y.e.'nin Türkçe Sözlük (2011)'te cinsiyet anlamı veren kelimelerle ilişkisi üzerine durulacaktır. Yapılan genel taramada 69 adet kelime tespit edilmiş, ardından cinsiyete göre aldığı rol kapsamında değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda konuyla ilgili detaylı açıklamalar ve örnekler verilip ardından bazı fikirler belirtmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, +II/+IU, +sIz/+sUz, Cinsiyet, Eril, Dişil

Abstract

Although there are no gender categories in Turkish, gender is seen in some words. This situation is at the basis of their biological characteristics in a variety of forms, in particular linguistic or vocabulary.

When +II/+IU suffix shows presence, +sIz/+sUz suffix shows absence, inadequacy. These suffixes are added to the word to show that it is subject to a certain gender (due to the biological properties of the word). This position is arised mostly due to the adjective function of +II/+IU and +sIz/+sUz construct suffixes. The examples given with +II/+IU and +sIz/+sUz construct suffixes certainly do not prove that the grammatical gender is in Turkish. Especially these suffixes indicate that due to the creation of gender-related forms of nouns and adjectives.

In this article focuses on the relationship between the words of the "Turkish Dictionary [Türkçe Sözlük] (2011)" and the meaning of the +II/+IU and +sIz/+sUz construct suffixes. 69 words were determined in the general research and then evaluated within the scope of the gender. Detailed explanations and examples have been given about this topic and some ideas have been put forward at the end of the research.

Key Words: Turkish, +II/+IU, +sIz/+sUz, Gender, Female, Male

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Çelik, A. (2018). +II/+IU ve +sIz/+sUz Ekleri Temelinde Cinsiyet. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:5, Autumn, p. 37-43.

0. Giriş

Cinsiyet teriminin genel kullanımı, 1960-1970'lerin sonlarında sosyal bilimlerin mesleki alanda artarak gelişmiştir. Bu terim, biyolojik anlamdan ziyade sosyal yapıyı ilgilendirir biçimde kullanılmış ve yaşamın sosyal yönlerinin ayırt edilmesinde faydalı bir amaca hizmet etmeye başlamıştır (Inglis-Bone-Wilkie, 2005: 124). Her alanda olduğu gibi kendine dil alanında da yer edinen cinsiyet, kendi biyolojik özelliklerini ortaya koyarak dillerdeki cinsiyetçiliğin dil bilgisel yahut sözcüklüğü başta olmak üzere türlü biçimlerde varlığı görülebilmektedir.

Cinsiyet kelimesinin tanımlarına bakıldığında anlam olarak “*bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiye ayırt ettiren yaradılış özelliği, eşey, cinslik, seks* (TS, 2011: 468-469) şeklinde; gramer terimi olarak ise “*bazı dillerde kelimelerin gramer bakımından ‘erkeklik’, ‘dişilik’ veya ‘yansızlık’ özelliği taşıması*” biçiminde tanımlanmaktadır (Korkmaz, 1992: 32).

Altay dilleri içinde yer alan Türkçede kelime cinslerini bildiren ön ek olmadığı için Türkçe kelimelerde dişillik-erillik ayrı kelime ile yapılır (Doğan, 2011: 90). Bunda dabazı kelimelerin, kendine has sözlüksel-anlamsal yapısına bağlı olarak isimlerdeki cinsiyet farklılıklarını belirtebilir. Yani cinsiyet farklılıklarına (biyolojik) göre bölünmektedir. Bu bölünme, Burul Sağınbayeva ve Zamira Derbişeva'nın ortaklaşa hazırlamış oldukları “Kırgız Cana Türk Tilderinin Salıştırma Morfologiyası (2014)” adlı eserde üç temel yöntem ile gösterilmiştir. Bunlar: *sözlüksel yöntem, analitik yöntem ve türetme yöntemi*. Bu yöntemler hakkında şu bilgiler verilebilir:

Sözlüksel yöntem: Bu yöntemde cinsiyet farklılığını hissettirmede ilgili kelimenin sözlüksel anlamı temel alınır: *anne, baba, erkek, kadın, horoz, tavuk* vb. (Sağınbayeva-Derbişeva, 2014: 24).

Analitik yöntem: Anlamı iki ya da daha fazla kelimenin birbiriyle bağlanmasıyla hangi cinsiyete ait olduğunu gösteren yöntemdir: *kız çocuk, erkek çocuk, erkek adam, dişi kedi* vb. (Sağınbayeva-Derbişeva, 2014: 26).

Türetme yöntemi: Kişinin hangi cinsiyete ait olduğu köke eklenen yapım eki vasıtasıyla bilinmektedir. Meselâ *hanım < han+ım*. Ramstedt'e göre +Im eki, Moğolcadaki *eme (kadın)* kelimesinden çıkmıştır. Bazı araştırmacılar bu eki, teklik birinci şahıs ekindeki kişilik anlamına benzetmektedir. Diğer bir farklı görüş ise +Im nazlandırma, şımartma, küçültme anlamında olabilir. Bunun yanında *Ar. Emin-Emine, Ar. Ali-Aliye; Ru. Asanov-Asanova, Ru. Tursunoviç-Tursunovna* örneklerine bakıldığında Arapça ve Rusçadan gelen bazı ekler vasıtasıyla kişilerin hangi cinsiyete tabii oldukları da görülebilmektedir (Sağınbayeva-Derbişeva, 2014: 27).

1. +II/+IU ve +sIz/+sUz Eki Üzerine

1.1. +II/+IU Eki

+II/+IU ekiyle ilgili bazı görüşler şöyledir:

Tahir Nejat Gencan, +II/+IU ekinin çok işlek olduğu ve anlam gerektirirse bütün adlara, birçok sıfatlara geldiğini belirtmektedir. Anlamsal olarak adları, sıfatları (olan, bulunan, çokça olan, çokça bulunan) ayrıntılı sıfatlar yapmaktadır (Gencan, 1979: 197).

Tahsin Banguoğlu, +II/+IU ekinin en verimli üretim eklerinden birisi olduğuna değinmektedir. Eski Türkçeden beri yaygın ve her isme gelen bir *donanma hali, kimli hali* eki niteliği de vardır (Banguoğlu, 1974: 191-192).

Muharrem Ergin, +II/+IU ekinin işleklik derecesi çekim eklerine yakın olan isimden isim yapma eklerinden biri olduğunu söylemektedir. Bu ekin esas fonksiyonun sıfat olarak kullanılan vasıf isimleri yaptığını belirtir. Bundan dolayı bu ek için sıfat eki denilmektedir. Ancak sıfatlar, isim olarak da kullanıldıklarından dolayı bu ekle yapılan isimler, hem sıfat hem de isim olarak kullanılan vasıf isimleridir. Bu isimler, vasfını belirttikleri nesnelere, dayandıkları isimlerin karşıladığı nesnelere mevcut bulunduğunu veya vasfını belirttikleri nesnelere dayandıkları isimlerin karşıladığı nesnelere bağlı olduğunu ifade ederler. Her türlü isimden mevcut bulundurma, ihtiva etme, nefsinde taşıma ifade eden çeşitli sahiplik isimleri yapmaktadırlar (Ergin, 2009: 160).

Zeynep Korkmaz, +II/+IU ekinin Türkiye Türkçesinde her ada gelebilen ve addan ad ve sıfat türeten en işlek eklerinden biri olduğunu belirtmektedir. Ekin birbirine yakın veya birbirinden farklı bir işlev genişliği de bulunmaktadır: *sahip olma, üzerinde bulundurma, o özelliği taşıma, ilgili olma, yetkili olma, bir yere veya kuruluşa ait olma* vb. gibi anlamları sağlamaktadır (Korkmaz, 2009: 53-54).

1.2. +sIz/+sUz Eki

+sIz/+sUz ekiyle ilgili görüşlerden bazıları şöyledir:

Tahir Nejat Gencan, +sIz/+sUz ekinin çok işlek ek olduğu, anlam gerektirirse adların hepsine gelebileceğini belirtmektedir. Anlam olarak varlık ve çokluk bildiren +II/+IU ekinin olumsuzudur (Gencan, 1979: 199).

Tahsin Banguoğlu, +II/+IU ekinin zıt anlamlısı olarak Eski Türkçeden beri her ada gelir bir *giderme hali*, *kimsiz hali* niteliği taşıdığını söylemektedir. +sIz/+sUz, üretim eki olarak adlara gelir ve o nesneden, o nitelikten yoksul olanı gösteren giderme sıfatları yapmaktadır. Bunlar +II/+IU eki ile yapılanların aksi anlamlıları olurlar (Banguoğlu, 1974: 201).

Muharrem Ergin, +sIz/+sUz ekinin +II/+IU'nün menfisi olduğu belirtmekte ve bir nesnede *bir şeyin bulunmadığını ifade ettiğini belirtmektedir*. Ayrıca +sIz/+sUz eki isimlerden hem sıfat hem de isim olarak kullanılan vasıf isimleri yapmaktadır. Esas hususiyeti menfilik ifade etmesidir. Bu yüzden menfi isim yapma eki diye de anılmaktadır (Ergin, 2009: 161).

Zeynep Korkmaz, +sIz/+sUz ekinin addan yokluk, eksiklik bildiren olumsuz anlamda sıfatlar türeten çok işlek bir ek olduğunu belirtir. Sahip olma, kendinde bulundurma görevindeki sıfat türeten +II/+IU ekinin karşıtıdır (Korkmaz, 2009: 64).

2. +II/+IU ve +sIz/+sUz Yapım Eklerinin Temelinde Ortaya Çıkan Cinsiyet Kavramı

Ele alınan çalışmada örnek verilen kelimeler, 2011 yılında Türk Dil Kurumu tarafından basılan "Türkçe Sözlük"ten genel tarama yapılarak tespit edilmiştir.¹ Bu kelimeler, yukarıda Sağınbayeva ve Derbişeva'nın ortaklaşa hazırladıkları "Türkçe-Kırgızca Karşılaştırmalı Morfoloji" çalışmasından aktardığımız sözlüksel yöntem² ile açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. Eril Anlam

2.1.1. +II/+IU

Toplamda +II/+IU ekiyle oluşturulan 9 adet kelime tespit edilmiştir. İlgili kelimeler, cinsiyete göre aldığı rol kapsamında değerlendirilmiştir.

biyık+lı < biyıklı: *sf.* Biyığı olan. "*Kara biyıklı iki adam da kalkmış çıkıyorlardı.*" - Y. Atılğan (TS, 2011: 330).

boynuz+lu < boynuzlu: *sf.* 2. Karısının veya kadın yakınlarından birinin iffetsizliğine göz yuman (erkek). "*Böyle kocalara her dilde boynuzlu derler.*" - H. R. Gürpınar (TS, 2011: 390).

çakşır+lı < çakşırlı: *sf.* Çakşır giymiş. "*Bu şehrin gençleri de çakşırlı, fermeneli; bıçak ve tüfek oyunu oynar, türkü söyler.*" - Y. K. Beyatlı (TS, 2011: 484).

frak+lı < fraklı: *sf.* Frak giymiş olan. "*İki kişilik bir sedirin üstünde siyah fraklı adamın karşısında oturuyor.*" - H. E. Adıvar (TS, 2011: 891).

kadın+lı < kadınlı: *sf.* Kadını olan (TS, 2011: 1259).

sünnet+li < sünnetli: *sf.* Sünnet edilmiş olan (TS, 2011: 2181).

taşak+lı < taşaklı: *sf.* Taşağı olan (TS, 2011: 2278).

tıraş+lı < tıraşlı: *sf.* 1. Tıraş olmuş, sakalını tıraş etmiş, matruş 2. Tıraşı uzamış. "*Matbaa makinisti biyıkları tıraşlı da, çenesinin ucunda sanki alay olsun diye bırakılmış bir sakalı var.*" - M. Ş. Esendal (TS, 2011: 2351).

yakışık+lı < yakışıklı: *sf.* Güzel, gösterişli (erkek). "*Kumral biyıkları ve ölçülü yüz hatlarıyla her zamanki kadar yakışıklıydı.*" - İ. O. Anar (TS, 2011: 2508).

2.1.2. +sIz/+sUz

Toplamda +sIz/+sUz ekiyle oluşturulan 7 adet kelime tespit edilmiş olup **damsız II** ve **kadınsız (3)** kelimeleri zarf, kalanları ise sıfat grubunu oluşturmaktadır. İlgili kelimeler, cinsiyete göre aldığı rol kapsamında değerlendirilmiştir.

biyık+sız < biyiksiz: *sf.* Biyığı olmayan, biyığını tıraş etmiş olan. "*Biyiksiz yüzünde uykusuz gecelerin buruşukları var.*" - P. Safa (TS, 2011: 330).

dam+sız < damsız II 1. *zf.* Yanında bayan olmayan. "*Salona damsız girilmez.*" (TS, 2011: 592).

iktidar+sız < iktidarsız: *sf.* 2. Cinsel gücü yetersiz (erkek) (TS, 2011: 1169).

kadın+sız < kadınsız(3) 1. *sf.* Kadın bulunmayan 2. Karısı olmayan, eşsiz 3. *zf.* Kadın olmaksızın. "*Artık bekâr gidemezsin, hiçbir yerde kadınsız duramayacağımı bilirim.*" - R. H. Karay (TS, 2011: 1259).

¹ Kelimelerin sıfat, zarf, isim vb. olarak adlandırılmasında Türkçe Sözlük (2011)'e bağlı kalınmıştır.

² Cinsiyet farklılığını hissettirmede, ilgili kelimenin anlamı vasıtasıyla tespit etme işidir (Sağınbayeva-Derbişeva, 2014: 24). Yani çoğunlukla isimler, kendi anlamına göre hangi cinsiyete ait olduğunu gösterir. İlgili kelimenin kimi zaman biyolojik cinsiyetle uyumlu olduğu görülür: *anne-baba, amca-teyze, tavuk-horoz* vb. Ancak aşağıda verilen kelimeler, anlam ve rol faktörü temel alınarak gruplandırılmışlardır.

sünnet+siz < sünnetsiz *sf.* Sünnet edilmemiş olan (TS, 2011: 2181).

tıraş+siz < tıraşsız 1. *sf.* Saçı veya sakalı uzamış, tıraşı gelmiş (TS, 2011: 2351).

sakal+siz < sakalsız *sf.* Sakalı olmayan (TS, 2011: 2012).

2.2. Dişil Anlam

Toplamda *+II/+IU* ekiyle oluşturulan 28 adet kelime tespit edilmiştir. İlgili kelimeler, cinsiyete göre aldığı rol kapsamında değerlendirilmiştir.

alım+lı < alımlı *sf.* Alımı olan, çekici, cazibeli, albenili, cazip, cazibedar, kişmiri. "*Hepsi, bu gelinler gibi nazlı, süslü ve alımlı hanımlar.*" - A. Ş. Hisar (TS, 2011: 93).

ay+lı < aylı *sf.* 3. Gebe (TS, 2011: 206).

badana+lı < badanalı *sf.* 2. Yüzüne çok pudra ve boya sürmüş olan (kadın) (TS, 2011: 223).

başörtü+lü < başörtülü *sf.* Başını başörtüsü ile örtmüş olan (kadın). "*Beyaz başörtülü hanımlar, hep büyük iyilik yükü taşıyorlar gibi ağır ve yavaştlar.*" - A. Ş. Hisar (TS, 2011: 278).

bezek+li < bezekli *sf.* Bezeği olan, süslü, süslenmiş (TS, 2011: 325).

cilve+li < cilveli *sf.* Cilvesi olan, cilve yapan, cilvekâr, cilvebaz. "*Cilveli kadın.*" (TS, 2011: 466).

çarşaf+lı < çarşafılı *sf.* 2. Çarşaf giymiş olan (kimse). "*Türk Ocağının en ileri adımlarından biri, çarşafılı hanımı piyano çalmak için sahneye çıkarmak olmuştur.*" - F. R. Atay (TS, 2011: 500).

çatki+lı < çatıklı *sf.* Çatkısı olan. "*Kızının bu hâlini gören başı çatıklı bir dolmacı bacı hemen oraya koştu.*" - O. C. Kaygılı (TS, 2011: 505).

çeyiz+li < çeyizli *sf.* Çeyizi olan (TS, 2011: 528).

eda+lı < edalı *sf.* 2. Tavırları hoş olan, nazlı, işveli (TS, 2011: 754).

elçek+li < elçekli *sf.* Elçeği olan. "*Ellerin elçekli gelin / Kolların kolçaklı gelin*" - Halk türküsü (TS, 2011: 781).

erkek+li < erkekli *sf.* Erkeği olan (TS, 2011: 811).

göğüs+lü < göğüslü *sf.* 3. İri memeli (kadın) (TS, 2011: 957).

iffet+li < iffetli *sf.* İffetini koruyan, sili, afif, afife. "*Tatlı, güzel, iffetli ve kültürlü idi.*" - T. Buğra (TS, 2011: 1113).

kuma+lı < kumalı *sf.* Kuması olan (TS, 2011: 1123).

manto+lu < mantolu *sf.* 1. sıfat Manto giymiş olan. "*Daha çok küçükken, akranlarımla oynarken, koyu kahverengi mantolu kadınları birden annem sanırdım.*" - N. Cumalı 2. Mantosu olan (TS, 2011: 1624).

meme+li < memeli *sf.* Memesi olan. "*Birdenbire uzun boylu, diri memeli bir hatun askerin önüne çıktı.*" - S. F. Abasıyanık (TS, 2011: 1649).

rimel+li < rimelli *sf.* Rimel sürülmüş (kirpik) (TS, 2011: 1980).

ruj+lu < rujlu *sf.* Ruj sürülmüş (TS, 2011: 1987).

sağım+lı < sağımlı *sf.* Süt veren, sağmal (TS, 2011: 2004).

sezaryen+li < sezaryenli *sf.* Sezaryen ameliyatı olmuş (kadın veya doğum) (TS, 2011: 2085).

tel+li < telli *sf.* 2. Teller takınmış, telle süslenmiş. "*Telli gelin.*" (TS, 2011: 2314).

üçüz+lü < üçüzülü *sf.* 1. Üçüzleri olan (ana) (TS, 2011: 2443).

vesika+lı < vesikalı *sf.* 2. Genelevde çalışmak için elinde resmî izin kâğıdı bulunan (kadın). "*İki elin kanda olsa gel diyör / Telgrafın / Nasıl unutturum seni ben / Vesikalı yârim*" - O. V. Kanık (TS, 2011: 2482).

yemeni+li < yemenili *sf.* Yemeni takmış olan. "*Başı yemenili, cılız bir kız çocuğu kahvelerden birine girdi.*" - Y. K. Karaosmanoğlu (TS, 2011: 2570).

yol+lu < yollu *is.* Kolayca elde edilen kadın (TS, 2011: 2605).

yük+lü < yüklü *sf.* 8. Gebe (TS, 2011: 2623).

zil+li < zilli *sf.* 2. Edepsiz, eli maşalı, şirret (kadın) (TS, 2011: 2660).

2.2.2. +sIz / +sUz

Toplamda *+sIz/+sUz* ekiyle oluşturulan 18 adet kelime tespit edilmiş ve hepsi sıfat grubunu oluşturmaktadır. İlgili kelimeler, cinsiyete göre aldığı rol kapsamında değerlendirilmiştir.

adam+siz < adamsız 2. *sf.* Erkeksiz, kocasız (TS, 2011: 26).

cilve+siz < cilvesiz *sf.* Cilvesi olmayan (TS, 2011: 466).

çarşaf+siz < çarşafsız 1. *sf.* Üzerinde çarşaf olmayan 2. Çarşaf giymemiş olan (TS, 2011: 500).

çatki+siz < çatkisiz *sf.* Çatkısı olmayan (TS, 2011: 505).

çeyiz+siz < çeyizsiz *sf.* Çeyizi olmayan (TS, 2011: 528).

duvak+siz < duvaksız *sf.* Duvağı olmayan (TS, 2011: 728).

ferace+siz < feracesiz sf. Ferace giymemiş olan (TS, 2011: 861).

iffet+siz < iffetsiz sf. İffetini korumayan, silisiz (TS, 2011: 1153).

koca+siz < kocasız sf. Kocası olmayan (kadın) (TS, 2011: 1455).

kuma+siz < kumasız sf. Kuması olmayan (TS, 2011: 1524).

makyaj+siz < makyajsız sf. Makyajı olmayan (TS, 2011: 1613).

mantosuz < mantosuz sf. Mantosu olmayan. "Şimdi gel de, bu hepsi birbirine benzeyen karı, kız kalabalığı içinde mantosuz, şapkasız nişanlımı seçebilersen seç bakalım!" - N. Hikmet (TS, 2011: 1624).

peçe+siz < peçesiz sf. Yüzünü örtmek için peçe takmamış olan (TS, 2011: 1905).

pürçek+siz < pürçeksiz ~ pürçük+süz < pürçüksüz sf. Pürçeği olmayan (TS, 2011: 1954).

rimel+siz < rimelsiz sf. Rimel sürülmemiş (kirpik) (TS, 2011: 1980).

ruj+suz < rujsuz sf. Ruj sürülmemiş (TS, 2011: 1987).

yaşmak+siz < yaşmaksız sf. Yaşmak örtünmemiş (TS, 2011: 2548).

yeldirme+siz < yeldirmesiz sf. Yeldirmesi olmayan (TS, 2011: 2567). yeldir-me+siz < yeldirmesiz için: Ek fiilden hareket adları türeten -mA, (I)m/(U)m ekleriyle -Ar sıfat-fiil eklerinden sonra gelerek de yine yokluk anlamında sıfatlar türetir (Korkmaz, 2009: 183).

2.3. Ortak Grup

+II / +IU ve +sIz/+sUz ekiyle oluşturulmuş toplam 6 adet kelime tespit edilmiştir. Bunlar *babalı-babasız*, *analı-anasız* ve *ebeli-ebesiz* kelimeleridir.³ Biyolojik olarak düşünüldüğünde baba erkek; ana kadın cinsiyetine tabiidir. Ebe ise günümüzde *hem kadın hem de erkek* olabilir. Bu grupta verilen kelimeler, "sahiplilik" ve "sahipsizlik" anlamı bakımından hem kadına hem de erkeğe atfedilebilmektedir.

baba+lı < babalı: sf. Babası olan (TS, 2011: 220); **baba+siz < babasız**: sf. Yetim (TS, 2011: 221). Kelimenin kökü baba olup "1. Çocuğu olan erkek, peder 2. Çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek" şeklinde tanımlanır (TS, 2011: 221). Baba rolü erkeğe hastır; ancak babalı ve babasız olma durumu, kadına veya erkeğe ait olabilir.

ana+lı < analı: sf. Anası olan (TS, 2011: 120); **ana+siz < anasız** 1. sf. Anası olmayan. "Anasız kız, han soyu olsa öksüzdür gene / Kapandım bak, senin de ölmeden cenazene" - F. N. Çamlıbel 2. zf. Anası olmadan (TS, 2011: 122). Ana rolü kadına hastır; ancak analı ve anasız olma durumu, kadına veya erkeğe ait olabilir.

ebe+li < ebeli: sf. Ebesi olan (TS, 2011: 752); **ebe+siz < ebesiz** 1. sf. Ebesi olmayan 2. zf Ebe bulunmaksızın, ebe olmaksızın. "Ebesiz doğurdum, dedi." - Ö. Seyfettin (TS, 2011: 752). Ebe rolü eski devirlerde kadına aitti. Günümüzde ise hem kadın hem de erkek ebeler bulunmaktadır. Bunun yanında ebeli ve ebesiz olma durumu, kadına veya erkeğe ait olabilir. Bununla birlikte Türkçede eril ve dişil sözcükler ayrımı ya da kadın ve erkek için ayrı zamirler olmaması görünüş olarak dilin daha yansız olmasını sağlasa da bu cinsiyetçilikten uzak olduğu anlamına gelmez. (Güden, 2006: 31).

Yukarıdaki örneklerden (2.1, 2.2, 2.3) yola çıkıldığında biyolojik cinsiyet genelde bütün dillerde görülmektedir. Dil bilgisel cinsiyet bulunmayan bir dil olarak, Türkçede de, diğer bütün diller gibi biyolojik cinsiyet görülmektedir. Biyolojik cinsiyet, kişinin sahip olduğu cinsiyetinin sözcüğe yansımaları ile özellikle kişi terimlerinde öne çıkmaktadır. Örneğin Türkçedeki *kadın-erkek*, *anne-baba*, *oğul- kız*, *bay-bayan*; *Almancadaki Mann-Frau*, *Mutter-Vater*, *Sohn-Tochter*, *Herr-Frau* gibi sosyal ve biyolojik cinsiyet içeriği ile örtüşen ifadeler, sözü anlamsal boyutta vurgulayan sözcüklerdir (Dağabakan, 2011: 283). Dağabakan'ın verdiği cinsiyet çiftlerine ek olarak N. Engin Uzun, "cinsiyet çiftlerinin yanısıra, bunlarla ilgili belki yansız, belki de üstbirim denilebilecek başka sözlüksel öğeler bulunur. Sığır, öküz/inek çifti için; koyun, koç/marya çifti için böylesi öğelerdir. Ne var ki horoz/tavuk çifti için bir üst öge yoktur. Bunun yanısıra keçinin erkeğini gösteren teke vardır ama hem erkeği hem de dişisi için keçi denir. Bunun tam tersi, geyik'in dişisini gösteren maral vardır ama yine hem erkeği hem de dişisi için geyik denilebilir. Bu örneklere bakınca cinsiyet ayrımlarının Türkçede sözlüksel boşluk konusu ile ilgilenenlerin dikkatini çekecek yönleri olduğu anlaşılır." (Uzun, 2004: 118) diyerek aslında cinsiyete bağlı farklı bir çalışma alanının da ortaya çıkabileceği belirtmektedir.

Dikkat edilmesi gereken bir husus vardır ki özellikle dil bilgisel cinsiyet (Genus), biyolojik cinsiyetten (Sexus) tamamen farklı bir tanımlama içerisinde yer almaktadır. Dil bilgisel cinsiyetin bu farkı, sözcüklerin dil bilgisel özelliklerinde yatmaktadır, yani bu terim, sözcüklerin sınıflandırılmasına yönelik bir kullanıma sahiptir. Ayrıca dil bilgisel cinsiyette bir ismin cinsiyeti onun tanımı ile

³ Kelimelerin sıfat ve zarf olarak adlandırılmasında Türkçe Sözlük (2011)'e bağlı kalmıştır.

belirlenmektedir (Dağabakan, 2011: 287). Ancak yukarıda +II/+IU ve +sIz/+sUz yapım ekiyle verilen örnekler kesinlikle dilbilgisel cinsiyetin Türkçede olduğunu kanıtlamamaktadır. Bu ekler daha çok isim ve sıfat biçimini oluşturarak birtakım iç anlamlar sonucu ilgili cinsiyete bağlı olduğunu göstermektedir. Mesela Rusçada soy isimlerinde kadın için *İvanova*, erkek için *İvanov*, yahut Arapçada erkek için *mürebbi* kadın için *mürebbiye* gibi kullanımlardan kesinlikle farklıdır. +II/+IU varlığı, bulunmayı; +sIz/+sUz daha çok yokluğu, yetersizliği bildirmekte ve bu ekler ilgili kelimeye eklenerek -kelimenin de biyolojik özelliğinden dolayı- sanki belli bir cinsiyete tabi olduğunu göstermektedir. Bu durum daha çok +II/+IU ve +sIz/+sUz ekinin sıfat görevi üstlenmesinden kaynaklanmaktadır.

3. Değerlendirme ve Sonuç

Cinsiyet farklılığında +II/+IU ve +sIz/+sUz eklerinin etkilerinden hareketle şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

1- Türkçede bazı kelimeler dil bilgisel açıdan olmasa da sözlüksel ve anlamsal bakımdan cinsiyet ifade etmektedir. Yani anılan kelimeler sadece erkek veya dişi varlıklar için kullanılmakta; eril ya da dişi nesne ve varlıklara işaret etmektedir (Doğan, 2011: 93).

2- Türkçede cinsiyet farklılığını görmeye daha çok, Sağınbayeva ve Derbişeva'nın ortak çalışmasında belirtilen "sözlüksel yöntem" ağırlık gösterir. Bunda da biyolojik faktör önemli yer edinmektedir. Ayrıca bu yöntem, biyolojik cinsiyetle uyumlu cinsiyet türüdür. Sözcüklerin anlamlarıyla sınırlıdır. Sözcüğün gerçek dünyada karşıladığı canlının cinsiyetiyle belirlenir (Kerimoğlu-Doğan, 2015: 151-152)

3- Türkçede ekler vasıtasıyla cinsiyet farklılığını görmek mümkün değildir. Konunun temelini oluşturan +II/+IU ve +sIz/+sUz eki daha çok kelimeyi kalıplaştırarak başlı başına bağımsız bir kullanım ortaya koymaktadır. Bu da ekin, sıfatlaştırma işlevinin ortaya çıkmasıdır.

4- Çalışmada yer verilen 69 adet kelime, cinsiyete göre aldığı rol kapsamında değerlendirilmiştir. Bu da aslında kelimelere farklı bir bakışın olması gerektiğini ortaya koymaktadır: erkek rolü: *biyıklı, boynuzlu, çakşırılı, fraklı, kadımlı, sünnetli, taşaklı, tıraşlı, yakışıklı, bıyıksız, damsız II, iktidarsız, kadımsız, sünnetsiz, sakalsız, tıraşsız*; kadın rolü: *alımlı, aylı, badanalı, başörtülü, bezekli, cilveli, çarşafılı, çatkılı, çeyizli, edalı, elçekli, erkekli, göğüslü, iffetli, kumalı, mantolu, memeli, rimelli, rujlu, sağımlı, sezaryenli, telli, üçüzlü, vesikalı, yemenili, yollu, yüklü, zilli, adamsız, cilvesiz, çarşafsız, çatkısız, çeyizsiz, duvaksız, feracesiz, iffetsiz, kocasız, kumasız, makyajsız, mantosuz, peçesiz, pürçeksiz, pürçüksüz, rimelsiz, rujsuz, yaşmaksız, yeldirmesiz*; ortak rol: *analı, babalı, ebeli, anasız, babasız, ebesiz*. Erkek ve erkek rollerindeki kelimeler, roller arası değişime kesinlikle açık değildir; ancak ortak roldeki kelimeler ise roller arası değişime açıktır.

5- Cinsiyet sosyal yapı içindeki algısıyla biyolojik cinsiyetten kesin bir şekilde ayrılır. Bu yüzden cinsiyet biyolojik ve toplumsal yönü olan bir olgudur. Toplumsal cinsiyet adının imlediği gibi bireyin sosyal ve psikolojik cinsiyetini açıklar. Toplumsal ya da sosyal cinsiyet insanı kadın ve erkek olarak ikiye ayıran biyolojik cinsiyet algısından ayrılır (Genç, 2018: 16). Yukarıda eril anlam için verilen *biyıklı, kadımlı, sünnetli, taşaklı, tıraşlı, bıyıksız, damsız II, iktidarsız, kadımsız, sünnetsiz, sakalsız ve tıraşsız* gibi kelimeler biyolojik cinsiyeti; *boynuzlu, çakşırılı, fraklı ve yakışıklı* kelimeleri de toplumsal cinsiyeti göstermektedir. Aynı durum dişil anlamdaki *aylı, erkekli, göğüslü, kumalı, memeli, sağımlı, sezaryenli, üçüzlü, yüklü, adamsız, kocasız ve kumasız* kelimeleri biyolojik cinsiyeti; *alımlı, badanalı, başörtülü, bezekli, cilveli, çarşafılı, çatkılı, çeyizli, edalı, elçekli, iffetli, mantolu, rimelli, rujlu, telli, vesikalı, yemenili, yollu, zilli, cilvesiz, çarşafsız, çatkısız, çeyizsiz, duvaksız, feracesiz, iffetsiz, makyajsız, mantosuz, peçesiz, pürçeksiz, pürçüksüz, rimelsiz, rujsuz, yaşmaksız ve yeldirmesiz* kelimeleri de toplumsal cinsiyeti göstermektedir. Aslında buradaki kelimelere bakıldığında özellikle toplumsal cinsiyet kadın ya da erkeği biyolojik cinsiyet ayrımı yanında toplum içinde yer alan cinsiyet özelliklerine göre ayırır. Bu toplumsal yapıyı oluşturan her öge de belirleyiciliğe sahip bir durumu imler. Cinsiyete göre kıyafet seçiminden meslek seçime kadar her ölçüt toplumsal cinsiyet algısıyla anlamlandırılır (Genç, 2018: 16).

KISALTMALAR

Ar. Arapça; **is.** İsim; **i.i.y.e.** İsimden isim yapım eki; **Ru.** Rusça; **sf.** Sıfat; **TS.** Türkçe Sözlük; **zf.** Zarf

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2003). Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dilbilim, Ankara: TDK
- Banguoğlu, T. (1974). Türkçenin Grameri, İstanbul: Baha Matbaası, İstanbul
- Dağabakan, F.Ö. (2011). Dillerde Cinsiyet Almanca ve Türkçede Cinsiyet Kavramları, A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], 46, Erzurum, ss. 281-300.
- Doğan, E. (2011). Türkiye Türkçesinde Cinsiyet Kategorisinin İzleri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar 4/17. ss. 89-98.
- Ergin, M. (2009). Türk Dil Bilgisi, İstanbul: Bayrak.
- Gencan, T. N. (1979). Dilbilgisi, Ankara: TDK.
- Genç, H. N. (2018). Atasözlerinde Toplumsal Cinsiyet Algısı Olarak Kadın, Folklor/Edebiyat Dergisi, 24/94, ss. 13-34.
- Güden, M. P. (2006). Dilde Cinsiyet Ayrımcılığı Türkçenin İçerdiği Eril ve Dişil İfadeler Bakımından İncelenmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Inglis D., John B., Rhoda W. (2005). Nature: From Nature to Natures: Contestation and Reconstruction. Volume III. London and Newyork:Taylor & Francis
- Kerimoğlu, C., Doğan, G. (2015). Türkçede Cinsiyet Görünümleri ve Çağrışımsal Zihniyet, TÜBAR, Güz XXXVIII, ss. 143-178.
- Korkmaz, Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK
- Korkmaz, Z. (2009). Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Ankara: TDK
- Sagınbayeva, B., Derbişeva, Z. (2014). Türk Cana Kırgız Tilderinin Salıştırma Morfolojiyası (Türkçe-Kırgızca Karşılaştırmalı Morfoloji), Bişkek: KTMÜ
- Türk Dil Kurumu (2011). Türkçe Sözlük, Ankara: TDK
- Uzun, N. E. (2004). Dilbilgisinin Temel Kavramları. İstanbul.
-

